

cy przepływ informacji, medializacja społeczeństw oraz coraz większe splątanie się świata wirtualnego z realnym. „Chodliwe seriale stają się pożądaną rzeczywistością w odczuciu widza, którą on przeżywa i jakby w niej partycypuje. Oczekuje niecierpliwie kolejnych odcinków. Może go to bardziej emocjonalnie i intelektualnie angażować niż znajomi, sąsiedzi czy nawet własna, niezbyt udana rodzina” (s. 125).

W konkluzji autor stwierdza, że jest jeszcze zbyt wcześnie, aby jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, jaki będzie i co przyniesie XXI wiek. Prawdopodobnie, jak pisze autor, szereg nadziei może się ziścić, chociaż, jak się wydaje, nowo zaistniałych „udręk” również nie sposób uniknąć. Dzięki jednak intensywnej i racjonalnej aktywności jest szansa, aby ich wymiar zminimalizować. Tym bądź co bądź optymistycznym akcentem, przejawem wiary w człowieka prof. Tyszka kończy swoją książkę w której porusza wiele interesujących i ważnych problemów, takich jak chociażby: wpływ transformacji na oblicze rodzin, w tym oddziaływania „plagi lat 90.” (bezrobocia) na życie rodzinne; rola rodziny w edukacji międzykulturowej, co jest szczególnie ważne w obliczu jednoczącej się Europy.

Lektura (szczególnie ostatniej części) skłania czytelnika do refleksji nad życiem jednostki i szerszych zbiorowości, uświadamia zagrożenia, które są całkiem realne w nadchodzącej przyszłości.

Wykład w recenzowanej książce jest prowadzony w sposób uporządkowany i przejrzysty. Książka zawiera kilka niewielkich powtórzeń, które jednak wydają się uzasadnione, gdyż stanowią podstawę lub przesłankę poszczególnych nurtów analitycznych.

Warto zwrócić uwagę na walor dydaktyczny powyższej pracy. Obecnie zagadnienia dotyczące rodziny są przedmiotem studiów przedstawicieli wielu różnych dziedzin nauki. Sam przedmiot – socjologia rodziny, staje się obecny w programie studiów wyższych wielu specjalności. Praca ta może być z powodzeniem wykorzystywana w procesie kształcenia zarówno przez wykładowców, jak i studentów nauk społecznych.

Inga Jaguś

A. Kotlarska-Michalska (red.), *Obszary pracy socjalnej w teorii i praktyce*, Wyd. ARP. Promocja 21, Poznań 2002, s. 250.

Jak zaznaczyła we wstępie pracy A. Kotlarska-Michalska, artykuły składające się na pracę zbiorową są efektem prezentowanych referatów na X Zjeździe Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej. Stowarzyszenie, organizując coroczne spotkania dyskusyjne, daje możliwość zaprezentowania wysiłków badawczych w zakresie teorii i praktyki pracy socjalnej. Publikowany tom został podzielony na III części, z których każda dotyczy nieco innego aspektu rozważań nad szczegółowymi zagadnieniami pracy socjalnej.

W części pierwszej zatytułowanej „Badania, projektowanie i kształcenie w pracy socjalnej” znalazły się artykuły traktujące o teoretycznych podstawach rozwoju tej dyscypliny naukowej. W artykule otwierającym tę część rozważań Ewa Marynowicz-Hetka, po zapoznaniu czytelnika z definicjami pojęć kluczowych dla dyskutowanych zagadnień („instytucja”, „kształcenie”, „działanie społeczne”, „profesje społeczne”) ukazuje typowe podejścia metodologiczne w badaniach w obszarze pracy socjalnej. Czytelnik znajdzie tu skrótowe omówienie perspektyw: obiektywistycznej (badania „nad” pracą socjalną), partycypacyjno-interpretatywnej (badania „w” pracy socjalnej) oraz perspektywy transwersalnej, procesualnej, będącej swoistym połączeniem podejścia obiektywistycznego i interpretacyjno-partycypacyjnego (badania „dla” pracy socjalnej). Ponadto autorka analizuje orientacje badawcze w obszarze pracy socjalnej, wyróżnione ze względu na kategorię czasu, funkcje badań oraz dylematy epistemologiczne. Podsumowując, Ewa Marynowicz-Hetka ukazuje zależności między badaniem, działaniem a kształceniem, w kontekście kształcenia do profesji społecznych.

Kolejny artykuł prezentuje jeden z ciekawszych modeli teoretycznych pracy socjalnej. Jak pisze Kazimiera Wódcz „w ostatnim dwudziestolecu można mówić o ukształtowaniu się nowego, eklektycznego w swych założeniach paradygmatu pracy socjalnej, nazywanego podejściem ekologicznym lub eko-systemowym” (s. 33). Opisując źródła, z których czerpie perspektywa ekologiczna, autorka konkluduje ich różnorodność opisem kilku podstawowych założeń owego podejścia wg R. Greene.

Krzysztof Frysztacki natomiast dyskutuje w swoim artykule potrzebę rozwoju pracy socjalnej poprzez wprowadzanie do niej na coraz szerszą skalę kontekstu i wątku międzynarodowego. Zarówno doświadczenia, idee i metody ze Stanów Zjednoczonych, jak i obszaru Europy (czy Europy Wschodniej) powodują, iż „praca socjalna i profesje pokrewne pojawiają się, przekształcają i rozwijają ze względu na, z jednej strony specyficzne, szeroko rozumiane okoliczności społeczne w poszczególnych krajach, ale z drugiej strony w toku procesu zaawansowanej już unifikacji” (s. 42).

Autor kolejnego artykułu, Jerzy Stochmiałek, omawia dydaktyczne i prawne podstawy edukacji i rozwoju zawodowego pracowników socjalnych, w tym szczególnie uwzględniając zagadnienia: roli zawodowej, modelu sylwetki osobowościowej oraz systemu kształcenia, doksztalcania i doskonalenia przygotowania profesjonalnego pracowników socjalnych.

Specyficzna rola pracownika socjalnego jako organizatora społeczności lokalnej przedstawiona została przez Piotra Czekanowskiego. Jak twierdzi autor „w Polsce nie ma tradycji posługiwania się trzecią, klasyczną metodą pracy socjalnej, czyli metodą organizowania społeczności lokalnej, zwanej potocznie metodą środowiskową” (s. 66). Próbę wyjaśnienia takiego stanu rzeczy oraz opis sylwetki pracownika socjalnego jako organizatora społeczności lokalnej znajdzie czytelnik w dalszej części omawianego opracowania.

Dorota Chlebio-Abed podejmuje natomiast zagadnienie projektowania i ewaluacji programów profilaktycznych w pracy socjalnej, pisząc, iż „w ostatnich latach w Polsce obserwujemy zjawisko renesansu atrakcyjnych form profilaktyki uzależnień, które jest wynikiem zachodzących transformacji i przemian politycznych, prawnych, kulturowych i gospodarczych” (s. 71). Autorka opisuje profilaktykę uzależnień, z uwzględnieniem profesjonalnej strategii postępowania pracownika socjalnego, projektowanie oraz ewaluację programów profilaktycznych.

Artykuł zamykający I część rozważań zawartych w niniejszym tomie dotyczy kwestii marginalizacji społecznej w kontekście działalności instytucji pomocy społecznej. Małgorzata Orłowska przytacza szereg wyników badań empirycznych obrazujących powiększający się obszar biedy i ubóstwa oraz wynikające z owych problemów społecznych konsekwencje. Ponadto podejmuje ona trudny problem związany z oceną działalności pomocy społecznej, konkludując, iż „przeciążone nadmiarem pracy oraz ograniczone w istniejących możliwościach pomocy (ustawowo, finansowo i organizacyjnie) profesjonalne instytucje pomocy nie są w stanie jej świadczyć na satysfakcjonującym poziomie” (s. 86).

Część II pracy zbiorowej pt. „Doświadczenia w rozwiązywaniu problemów społecznych”, zawiera prezentację praktycznych doświadczeń profesjonalistów w zakresie rozwiązywania problemów społecznych w środowisku zamieszkania. Artykuł otwierający owe rozważania, autorstwa Anny Steckiej z Fundacji Pomocy Samotnej Matce, jest próbą ukazania, również w ujęciu retrospektywnym, działalności fundacji w obszarze problemów rodzin niepełnych. Autorka posiada wieloletnie doświadczenie w pomocy samotnym matkom, stąd szeroko dzieli się dokonania w tym zakresie, opisując szereg interesujących inicjatyw.

Kolejny autor, Krzysztof M. Lausch, przybliży w swoim opracowaniu koncepcję szkoły środowiskowej. Jako wieloletni dyrektor SPS 103 i GS 103 w Poznaniu dzieli się praktycznymi spostrzeżeniami wynikającymi z zaangażowania w pomoc dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej. Lista dokonań szkoły środowiskowej, działającej aktywnie „w” i „na rzecz” szeroko rozumianego środowiska jest imponująca. Świadczy to o ogromnym zaangażowaniu dyrektora szkoły, kadry pedagogicznej, pracowników administracji i obsługi oraz samych rodziców wraz z dziećmi.

W dwóch następnych artykułach z tej części pracy autorzy podejmują problematykę rodzinnej opieki zastępczej. Tomasz Polkowski z Towarzystwa „Nasz Dom” zwraca uwagę, iż w polskim systemie rodzinnej opieki zastępczej nastąpiły w 2000 roku zasadnicze zmiany. Dotychczas rodziny zastępcze były częścią systemu oświaty, natomiast obecnie zostały włączone w zakres działania systemu pomocy społecznej. Autor zastanawia się nad różnorodnymi konsekwencjami owej zmiany, opisując m.in. plan usługi w przypadku rodzinnej opieki zastępczej czy metody przygotowania opiekunów zastępczych.

Z kolei autorzy drugiego artykułu, Aneta Stróżyńska, Rafał Michalski, Mirosława Modzelewska oraz Zofia Andrószowska prezentują wyniki ciekawych badań empirycznych, którymi objęto 142 rodziny zastępcze z powiatu poznańskiego. Jak czytamy „celem (...) badań było rozpoznanie funkcjonowania rodzin zastępczych, począwszy od ich struktury, warunków materialno-bytowych, sytuacji dzieci w rodzinach zastępczych, po funkcjonowanie tej kategorii rodzin w środowisku lokalnym” (s. 119).

Swoje doświadczenia związane z realizacją programu pod nazwą „Środowiskowa koordynacja działań społecznych”, wdrażanego od 3 lat w Szczecinie, opisała Barbara Kromolicka. Program ma na celu integrację działań środowiskowych instytucji i osób, które zajmują się profilaktyką i rozwiązywaniem problemów społecznych. Autorka artykułu zapoznaje czytelnika szczegółowo z koncepcją projektu, czyniąc z niego przykład lokalnej aktywizacji działań społecznych.

Problemem aktywizacji zawodowej osób upośledzonych umysłowo zajęła się Lucyna Adamowska, ukazując doświadczenia Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności. Towarzystwo to powołało Środowiskowe Centrum Aktywizacji Zawodowej Osób Niepełnosprawnych. Dzięki pracy wielu pracowników społecznych udało się znaleźć zatrudnienie dla osób upośledzonych umysłowo, mimo trudności na konkurencyjnym rynku pracy.

Niepełnosprawność jako jeden z obszarów pracy socjalnej była również przedmiotem zainteresowań autorów kolejnego artykułu. Krystyna Faliszek oraz Dobroniega Trawkowska na przykładzie Katowic opisują „ramy społecznego kontekstu, obejmujące próby stworzenia sił wzmacniających proces rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych oraz próby stworzenia pewnych standardów w działaniach związanych z wczesną interwencją przez zainteresowanych tym problemem profesjonalistów” (s. 152).

Innym problemem społecznym zajęła się Ewa Kantowicz, przedstawiając proces uaktywniania osób bezrobotnych w powiecie bartoszyckim w województwie warmińsko-mazurskim. Autorka szczegółowo omawia zasady kontraktu i jego efektywność w pracy z bezrobotnymi.

Bezdomność jako stosunkowo nowy obszar badań w pracy socjalnej była przedmiotem zainteresowań Moniki Oliwy-Ciesielskiej. Autorka przedstawiła wyniki swoich badań nad bezdomnością, przeprowadzonych na próbie 203 bezdomnych przebywających w różnych placówkach pomocy w Poznaniu. Monika Oliwa-Ciesielska szeroko omawia przyczyny izolowania się osób bezdomnych oraz formy pomocy na rzecz tych osób, zwracając uwagę, iż „w pracy socjalnej na rzecz osób bezdomnych konieczne jest docenienie przede wszystkim autotelicznej wartości pracy z jednostką, dla której dobra warto uznać nieodowność wsparcia psychicznego i wzbudzania aktywności do samopomocy” (s. 184).

W części III omawianego tomu znaleźć można opis doświadczeń dydaktycznych dwóch podmiotów kształcących pracowników społecznych: Studium Pracy Socjalnej Instytutu Socjologii UAM oraz Szkoły Policealnej Pracowników Służb Socjalnych w Poznaniu.

W artykule otwierającym tę część rozważań na temat obszarów pracy socjalnej, Eugenia Michalska przybliży opinie studentów na temat praktyk zawodowych odbytych w 2000 roku w różnych ośrodkach pomocy społecznej. Studenci dostrzegają szereg problemów organizacji pracy ośrodków pomocy społecznej oraz konfrontują sytuacje zastane na praktykach z własnymi predyspozycjami do zawodu pracownika socjalnego.

Prowadzony w ramach studiów w Studium Pracy Socjalnej IS UAM przedmiot „Obszary pracy socjalnej” jest, obok rozbudowanej formuły zawodowych praktyk studenckich, jeszcze jedną formą

włączenia elementów praktycznych do kształcenia akademickiego w zakresie pracy socjalnej. Potrzebę prowadzenia tego typu zajęć uzasadniają autorki kolejnego opracowania: Anna Kotlarska-Michalska oraz Barbara Grześkowiak, omawiając szeroko cele wprowadzenia wyżej wymienionego przedmiotu do kanonu programowego. Zajęcia te mają bardzo ciekawą formułę, gdyż na poszczególne zajęcia zapraszani są do Studium Pracy Socjalnej ciekawi goście, „znakomici inicjatorzy zmian, przedstawiciele różnych środowisk społecznych: stowarzyszeń, fundacji, ruchów społecznych, instytucji i organizacji, (...) reprezentanci niemal wszystkich obszarów pracy socjalnej” (s. 204).

Inne doświadczenia dydaktyczne opisuje w swoim artykule Anna Kotlarska-Michalska. Będąc wieloletnim promotorem prac licencjackich, autorka relacjonuje przebieg prowadzonych przez siebie seminariów dyplomowych, których podstawowym celem jest przygotowanie studentów do samodzielnego prowadzenia badań diagnostycznych. W ramach seminarium studenci zapoznają się m.in. z etapami części diagnostycznej w monograficznym projekcie socjalnym oraz z modelem projektu socjalnego opartym na podejściu sieciowym.

Refleksje na temat kształcenia i dokształcania zawodowego pracowników socjalnych zawarte zostały w artykułach autorstwa: Mirosławy Modzelewskiej, Zofii Andrószowskiej, Lidii Huber oraz Justyny Dutkiewicz. Autorki kolejnych opracowań tej części omawianej pracy szczegółowo opisują etapy praktycznej nauki pracy socjalnej w Szkole Policealnej Pracowników Służb Społecznych w Poznaniu.

Natomiast Maria Krupecka w artykule pt. „Realizacja projektów socjalnych a mapa problemów społecznych w Wielkopolsce” wskazuje zależności między nauką wykonywania zawodu pracownika socjalnego a realizacją przez szkołę konkretnych projektów socjalnych.

Autorzy, których opracowania zamykają rozważania na temat obszarów pracy socjalnej zajęli się jeszcze innymi zagadnieniami. Kazimiera Król dokonała próby podsumowania dotychczasowych kontaktów Szkoły Policealnej Pracowników Służb Społecznych i Klare Bloch Schule z Berlina, natomiast Marek Lasota z Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie podjął temat struktury organizacji w odniesieniu do efektywności pomocy społecznej w dużym mieście.

Wszystkie zawarte w omawianym tomie artykuły, obrazujące rozległość i różnorodność obszarów pracy socjalnej, rzucają światło na potrzebę ciągłego poszukiwania nowych rozwiązań w omawianej tu dziedzinie, szczególnie w odniesieniu do wskazywania nowych zakresów ról pracownika socjalnego. Proces zmiany systemowej: politycznej, społecznej i ekonomicznej, zapoczątkowany w 1989 roku, przyczynił się do powstawania czy nasilania się różnych problemów czy kwestii społecznych. Stąd istnieje konieczność systematycznej refleksji nad teorią i praktyką pracy socjalnej.

Sabina Królikowska

Work incentives in the Danish Welfare State. New empirical evidence. Ed. By Gunnar Viby Mogensen with contributions by Søren Brodersen, Lisbeth Pedersen, Peder J. Pedersen, Søren Pedersen and Nina Smith. Publikacja: The Rockwool Foundation Research Unit, Aarhus University Press 1995.

Recenzowana publikacja dotyczy interesującego i od lat „gorącego” tematu, jakim jest skandynawski model polityki społecznej typu welfare state. Tym razem będzie to prezentacja tej polityki w wydaniu duńskim. Książka składa się z 9 rozdziałów:

Rozdz. 1, *Pracująca i nie pracująca ludność w Welfare State*; rozdz. 2, *Zatrudniona ludność w 1994 r.*; rozdz. 3, *Podaż pracy opodatkowanej i nieopodatkowanej: płace, podatki i koszty pracy*; rozdz. 4, *Praca na czarno w Danii*; rozdz. 5, *Nieopłacona praca, zrób to sam i opieka nad dziećmi*;